

Žeby osobiwa pamiątka była za duszę moją... Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijinės mokyklos rektoriaus Valentino Bartoševskio († 1638) testamentas

*Skiriu kraštiečio, iškilaus jėzuito istoriko
Pauliaus Rabikausko SJ (1920–1998) atminimui*

Dr. Aivas Ragauskas

Vilniaus universitetas, Universiteto g. 7, LT-01131 Vilnius
El. p. aivas.ragauskas@if.vu.lt
ORCID ID: 0000-0001-9880-686X

Anotacija. Skelbiamas vieno iš žymiausių Abiejų Tautų Respublikos religinės poezijos XVII a. kūrėjų, Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijinės mokyklos rektoriaus Valentino Bartoševskio (Walenty Bartoszewski, † 1638) testamentas. Publikacijos įvade aptariama šiam kūrėjui skirta istoriografija, duomenys apie Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijinę mokyklą. Remiantis V. Bartoševskio kūryba teigiama, kad ji leidžia tvirtinti, jog autorius buvo vilnietis pasaulietis. Remiantis skelbiamu 1638 m. kovo 11 d. Vilniuje surašytu V. Bartoševskio testamentu nagrinėjamos jo religingumo ypatybės, giminaičiai (buvo viengungis) ir artimoji aplinka – dvasininkai, teisininkai, amatininkai ir kt., jo turtinė padėtis. Teigiama, kad prieš mirtį V. Bartoševskis buvo smarkiai pasiligojęs. Remiantis 1000 auks. testamentiniais užrašymais akcentuojamas didelis katalikiškas mokytojo ir rektoriaus religingumas, pažymimas V. Bartoševskio vertimasis finansų verslu (pinigų skolinimu), fiksuojami paskiri buities fragmentai.

Esminiai žodžiai: *Valentinas Bartoševskis (Walenty Bartoszewski), Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijinė mokykla, testamentas.*

Abstract. The testament of one of the most famous authors of religious poetry in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 17th century, the rector of the parish school of the Vilnius Church of St. John the Baptist, Walenty Bartoszewski († 1638), is being published. The introduction to the publication discusses the historiography dedicated to this creator, with information about the parish school of the Vilnius Church of St. John the Baptist. The publication discusses the works of Bartoszewski and is believed to allow the assertion that the author was a layman from Vilnius. Based on the published testament of Walenty Bartoszewski, written in Vilnius on March 11, 1638, the characteristics of his religiosity, relatives (he was single) and close circle – clergy, lawyers, craftsmen and others, and his financial situation are analyzed. It is said that before his death, Bartoszewski was seriously ill. Based on the testamentary will of 1,000 florins, the great Catholic religiosity of the teacher and rector is emphasized, Bartoszewski's involvement in the financial business (money lending) is noted, and separate fragments of his household life are recorded.

Keywords: *Walenty Bartoszewski, the parish school of the Vilnius Church of St. John the Baptist, testament.*

Įvadas

Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo parapijinės mokyklos rektorius Valentinas Bartoševskis (Walenty Bartoszewski, Bartochowski, Bartochowicz, † post 1638 11 11, ante 1638 11 23) yra vienas žymiausių Abiejų Tautų Respublikos religinės poezijos kūrėjų. Šios publikacijos parengėjas jau nurodyta, kad šis asmenvardis nebuvo jėzuito vienuolio, kunigo Jono Bartoševskio (Barthaszevius, Bartoszewski, apie 1574–1645), popiežiškosios ir vyskupinės seminarijų Vilniuje prefekto (1615–1616), misionieriaus ir pamokslininko Vilniuje ir Kražiuose, jos seminarijos prefekto, slapyvardis¹.

Informacija apie V. Bartoševskio 1638 m. testamentą į minėtą sintetinį Vilniaus istorijos veikalą, deja, nepateko. Ši publikacija leidžia dokumentiškai pagrįsti, kad iškilusis religinis autorius buvo pasaulietis mokytojas, Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijinės mokyklos rektorius. Jo informacija teikia nemažai vertingų duomenų apie V. Bartoševskio gyvenimą. Publikacijos įvade aptariama V. Bartoševskiui skirta istoriografija, skelbiamas testamentas, komentuojami jo testamento duomenys.

Publikacijai parengti naudojami paleografijos ir archeografijos metodai.

¹ SLIESORIŪNAS, Gintautas; KLOVAS, Mindaugas; MEILUS, Elmantas; RAGAUSKAS, Aivas; SARCEVIČIENĖ, Jolita; VALIONIENĖ, Oksana. *Vilniaus miesto istorija, t. 1 XIII a. – 1795 m.* Vilnius, 2023, p. 316.

Apie V. Bartoševskį

V. Bartoševskis XVII a. 1–4-ajame dešimtmetyje paskelbė daugelį religinių kūrinų – giesmių ir kt., taip pat proginių tekstų. Žinoma apie 20 jo kūrinių. Išleista V. Bartoševskio religinės poezijos rinktinė. Jis parengė pirmąją LDK katalikišką giesmyną lenkų k.²

Dar XVIII a. 5-ajame deš. Ephraimas Oloffas (1685–1735) pateikė „jėzuito“ Valento Bartoševskio biogramą³. Faktiškai visi vėlesni lenkų, lietuvių ir kiti autoriai irgi vadino jį „jėzuitu“. Dar vėliau juos kartojo senosios literatūros tyrėjas Janas Okońis ir kiti⁴. V. Bartoševskis yra įtrauktas į jėzuitų istorijos „kanoną“ kaip iškilus jos muzikinės kultūros atstovas. Tai atsispindi tarptautinėse religinės poezijos, muzikos istorijos ir jėzuitų bibliografijose⁵. Prieš kelerius metus disertaciją apie V. Bartoševskį apgynusi, daugelį straipsnių paskelbusi ir poeto kūrybą išleidusi Monika Pasek (Kardasz) ir toliau teigia, kad jis buvo jėzuitas. Anot jos, šią „pagrįstą“ versiją iškėlė literatūros istorikas J. Okońis – iš tikrųjų jau XVIII a. E. Oloffas (žr. aukščiau). Pasak jos, tai liudija „poeto be biografijos“ (*poeta bez biografii*) kūrinių adresatai, tematika, forma ir ideologija (*wiele jednak wskazuje na to, że autor ten istotnie należał do Towarzystwa Jezusowego. Może o tym świadczyć krąg adresatów, ale przede wszystkim tematyka, forma i wymowa ideowa utworów*). M. Kardasz pateikia ir daugiau argumentų. Deja, visi jie neįtikinantys.⁶ Tyrėja nepakeitė savo nuomonės ir pasirodžius minėtai

² BARTOSZEWSKI, Walenty. *Utwory poetyckie*. Wydała Monika Kardasz. Warszawa, 2019.

³ OLLOFS, Ephraim. *Polnische Liedergeschichte von Polnischen Kirchen-Gesangen*. Danzig, 1744, p. 23–25 (Valentinus Bartoszewski, ein Jesuit).

⁴ KRASZEWSKI, Józef Ignacy. *Wilno od początków jego do roku 1750*. Wilno, 1842, t. 4, p. 156–159, 162–163; ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Polska*. Kraków, 1891, t. 12, p. 393–394; NIEDŹWIEDŹ, Jakub. *Kultura literacka Wilna (1323–1655): retoryczna organizacja miasta*. Kraków, 2012, p. 352; Bartoszewski (Bartaszevius, Bartoszewski) Jan (pseud. Walenty) SI ks. (ok. 1573–1645) kaznodzieja i misjonarz ludowy; pisał wiele pod pseud. Walenty Bartoszewski. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kraków, 1996, p. 29; GRZEBIEŃ, Ludwik. Bartoszewski, Bartoszewicz, Jan SJ. *Encyklopedia katolicka*. Red. F. Gryglewicz et al. Lublin, 1976, t. 2, szp. 87; OKOŃ, Jan. *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII wieku*. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1970, p. 107; JARCZYKOWA, Mariola. *Szturm smoleński (13 VI 1611) w siedemnastowiecznych drukach okolicznościowych. Senoiji Lietuvos literatūra*, 2011, t. 32, p. 99.

⁵ BARTOSZEWSKI (Bartoszewicz), Walenty (Jan), c. 1574–1645. Prieiga per internetą: [https://jesuitonlinebibliography.bc.edu/catalog?f\[jesuits_facet\]\[\]=Bartoszewski%20\(Bartoszewicz\)%20,%20Walenty%20\(Jan\),%20c.%201574%E2%80%931645](https://jesuitonlinebibliography.bc.edu/catalog?f[jesuits_facet][]=Bartoszewski%20(Bartoszewicz)%20,%20Walenty%20(Jan),%20c.%201574%E2%80%931645); JEŹ, Tomasz. The Music Repertoire of the Society of Jesus in the Polish-Lithuanian Commonwealth (1565–1773). *Musicology Today*, 2016, t. 13(1), p. 36, 38.

⁶ PASEK (KARDASZ), Monika. *Bezoar z łez ludzkich czasu powietrza morowego* by Walenty Bartoszewski as an Example of „A Prescription for the Soul and the Body“ at the Time of the Plague. *Tematy i Konteksty*, 2020, p. 121–149; KARDASZ (PASEK), Monika. Wprowadzenie do lektury. In Walenty Bartoszewski, *Utwory poetyckie*. Wydała Monika Kardasz. Warszawa, 2019, p. 6–10, 315; KARDASZ (PASEK), Monika. Strategie obrazowania ciała Chrystusa w wybranych barokowych utworach pasyjnych. *Meluzyna*, 2018, t. 5, Nr. 2 (9), p. 38; Słowo – obraz – spektakl. Korespondencja sztuk w opisach wileńskich procesji na Boże Ciało autorstwa Walentego Bartoszewskiego. *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne*, 2016, Nr. 14(3), p. 72–73; KARDASZ (PASEK), Monika. „Bezoar z łez ludzkich czasu

„Vilniaus istorijai“. M. Kardasz toliau rašo, kad V. Bartoševskis „tikriausiai buvo jėzuitas“ (*najpewniej jezuita*)⁷. Įdomu, kad tyrėja niekaip nereagavo į 1619 m. kūrinio „O biesiadzie karczemnej i skrzypkach“ autorystės klausimą. Apskritai atrodo, kad autorė nesidomi *vilniana* ar nemoka lietuviškai. Be to, M. Kardasz, atrodo, priklauso tai gausiai jaunajai Lenkijos senosios literatūros istorikų kartai, kuri nedaug dėmesio skiria rankraštiniais šaltiniais, nors ir teigia, kad vykdė archyvinės paieškas Vilniaus bibliotekose.

Neidentifikavus tikrosios V. Bartoševskio tapatybės, ši autorė ir daugelis kitų tyrėjų daro svarbių, tačiau istoriškai klaidingų išvadų apie XVII a. jėzuitų muzikinę kultūrą⁸. Iš Vilniaus miestietijos „atimamas“ iškilus mokytojas ir religinis autorius. Žinoma, visiškai priešpastatyti vilniečio poeto jėzuitams neverta. Juolab kad tikėtina, jog, kaip ir tuometis Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios klebonas V. Surovskis, jis studijavo Vilniaus universitete.

Dar iškilus jėzuitas lietuvių istorikas Paulius Rabikauskas (1920–1998) pastebėjo, kad taip teigiant į vieną gali būti suplakami du skirtingi asmenys – jėzuitas Jonas ir pasaulietis Valentas, Šv. Juozapo ir Nikodemo brolijos narys⁹. Tačiau kokių nors įrodymų jis nepateikė. Pasaulietis V. Bartoševskis buvo ne tik minėtos brolijos narys, svarbiausia, jis buvo Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijinės mokyklos rektorius. Tai išsiaiškinus galima bandyti ne tik tiksliau nušviesti jos istoriją, bet ir geriau suprasti daugelį jo kūrinių. Priešingai nei teigia M. Kardasz (Pasek), jie neliudija jėzuitiškos „metrikos“.

Nors vieną jo teologinio pobūdžio veikalą „Dowody“ ir aprobavo (*imprimatur*) Vilniaus kolegijos ir universiteto rektorius, dar vienas 1613 m. religinių giesmių rinkinys „Parthenomelica albo pienia nabożne o Pannie Naświętszej“ irgi buvo išleistas „Cum licentia Superiorum“, nors dedikuotas Vilniaus magistratui (senatui)¹⁰.

Kaip teisingai pastebėjo P. Rabikauskas, jėzuitų vienuoliui nebuvo jokios prasmės prisidengti slapyvardžiu. Tačiau netgi ir Vilniaus vyskupui skirtame kūrinyje V. Bartoševskis nesivadino vienuoliu¹¹. Nėra žinoma, kad jėzuitai būtų bažnytinių brolių

powietrza morowego“ Walentego Bartoszewskiego jako przykład „recepty dusznej i cielesnej“ na czas zarazy. Tematy i Konteksty. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. *Historia Literatury*, 2014, Nr. 4(9), p. 113–114.

⁷ KARDASZ, Monika. Metaforyka maryjna w śpiewniku „Parthenomelica“ Walentego Bartoszewskiego. *Rocznik Przemyski. Literatura i Język*, 2024, Z. 2(28), p. 213.

⁸ TRILUPAITIENĖ, Jūratė. XVII a. Lietuvos jėzuitų muzikinės kultūros bruožai. *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*. Sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša. Vilnius, 2012, p. 53–64.

⁹ RABIKAUSKAS, Paulius. Lenkų katalikų enciklopedijos II ir III tomai. *Aidai*, 1981, Nr. 1, p. 8.

¹⁰ RAGAUSKAS, Aivas. Vilniaus miestiečiai XVII amžiaus proginėje literatūroje. *Lituanistica*, 1996, Nr. 1 (25), p. 5.

¹¹ BARTOSZEWSKI, Walenty. *Pobudka na obchodzenie nabożne świętości rocznej tryumfu i pompy Ciała Bożego dana, a jaśnie oświeconemu i najwielebniejszemu w Panu Chrystusie ojcowi i panu, panu Benediktowi Woynie, z łaski Bożej biskupowi wileńskiemu, ofiarowana*. Przez Walentego Bartoszewskiego. Wilno: u Józefa Karcana, 1614.

eiliniai nariai. Keli jo kūriniai dedikuoti Vilniaus magistratui¹². Miesto valdžia XVII a. pirmojoje pusėje dar turėjo nemažos įtakos mokyklai (žr. žemiau). Savo dedikacijoje V. Bartoševskis visuomet pasirašė kaip pasaulietis (*naniższy słuźebnik*). Dedikacijoje Vendeno vaivadaui Kristupui Sluškai iškėlė jo mecenatystę (*muzom łaskawem mecenatem*). Polemizuodamas su kalvinistais ir liuteronais perpasakoja katalikų autorių teiginius apie tai, kad Vokietijoje ir Prancūzijoje vaikai nežino, kas yra Jėzus Kristus. Abejojantiems „eretikams“ jis siūlė: „Kaip tai gali būti – ateik į mokyklą, išmoksi“ (*jak to moźe być, przydź do szkoły, a nauczysz się*).

Iš lotynų kalbos į lenkų išverstą kūrinį V. Bartoševskis dedikavo Lenkijos karalystės pakancleriui Szczęsnuui Krzyckiui. Jame rašė, kad Vilniaus mūzos „džiaugiasi“ jo atvykimu (*przyjazd muzom wileńskim radosny*). Minėjo „mūsų laisvuosius menus“ (*w tym naszym nauk wyzwolonych boju*). Teigė, kad yra daug geresnių poetų nei jis (*daleko świetniejszym poetów najduje się*)¹³. Vilnietis V. Bartoševskis reiškė susirūpinimą ir Vilniaus miesto gyventojų tikėjimu. Tarp katalikybės „tikrumo“ argumentų minėjo tai, kad žydai tik katalikų kraują savo prietarams naudoja. Pasak jo, apie tai galima rasti daugybę įrodymų teismų kriminalinėse knygose. Pateikė žydų „nusikaltimų“ iš Poznanės bei Sochačevo pagal Martyną Kromerį ir kitus. Kritikavo netgi valdovą Žygimantą Augustą dėl „abejonių“ ostijos prigimtimi. V. Bartoševskis aprašė akademijos organizuotas Dievo kūno procesijas, pradedant vėliavų išnešimu iš Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios (ją vadina parapine), nurodė, kad jos ėjo per rotušės aikštę, apibūdina ją „figūras“, iškėlė procesijos svarbą ir kt.¹⁴

Didikams Kiškoms skirtu kūrinio dedikacijoje akcentuoja grįžimo iš „erezijos“ į katalikybę reikšmę. Nurodydamas kurčnebylio didiko Stanislovo Kiškos perėjimą į katalikybę rašo: „Nebylys ir kurčias skelbia drąsiai tiesą Romos bažnyčioje (*Niemy i głuchy głosi prawdę śmieie w rzymskim kościele*).“¹⁵ Vilniaus vyskupui dedikuotame kūrinyje pažymi Vilniaus daugiatautiškumą (*w ludziach Wilno bogate i narodu różnego*)¹⁶.

¹² RAGAUSKAS, Aivas. Vilniaus miestiečiai XVII amžiaus proginėje literatūroje. *Lituanistica*, 1996, Nr. 1(25), p. 5.

¹³ BARTOSZEWSKI, Walenty. *Razmowa, albo Lament duszy i ciała potępionych, z łacińskiego na polski język teraz nowo przełożony*. [Przez Walentego Bartoszewskiego]. W Wilnie: [J. Karcana], 1609.

¹⁴ BARTOSZEWSKI, Walenty. *Dowody processiey naboźney i poważnego triumphu w dzień roczny prze-naświętszego Ciała Bożego jaśnie wielmożnemu panu je[g]lo mości panu p[anu] Chrystophowi Słuszcze wowedodzie wendeńskiemv etc. na ten czas marszałkowi trybunalskiemu wileńskiemu ofiarowane*. Przez Walentego Bartoszewskiego. Wilno, 1615.

¹⁵ BARTOSZEWSKI, Walenty. *Emblemata cnót dzielnych i spraw przeważnych sławnych potomków z starożytnego domu Ich M. Panów P[anów] Kiskow*. Przez Walentego Bartoszewskiego wykonterfetowane. Wilno: u Józefa Karcana, 1614.

¹⁶ BARTOSZEWSKI, Walenty. *Pobudka na obchodzenie naboźne świętości rocznej tryumfu i pompy Ciała Bożego dana, a jaśnie oświeconemu i najwielebniejszemu w Panu Chrystusie ojcowi i panu, panu Benedictowi Woynie, z łaski Bożej biskupowi wileńskiemu, ofiarowana*. Przez Walentego Bartoszewskiego. Wilno: u Józefa Karcana, 1614.

Taigi V. Bartoševskio mokiniai šalia giedojimo ir kitų dalykų, matyt, išmokdavo nemenko priešiško žydams ir „eretikams“.

Pažymėtina ir tai, kad XVII a. 1–2-ajame deš. faktiškai visi V. Bartoševskio kūriniai buvo išleisti ne institucinėje Vilniaus akademijos, o privačioje Jono Karcano (Jan Karcan) ir Juozapo Karcano (Józef Karcan) spaustuvėje Vilniuje. Tik jos nelikus J. Bartoševskis XVII a. 3–4-ajame deš. savo veikalus spausdino Vilniaus akademijos spaustuvėje. Priešingai nei Mariola Jarczykowa, manome, kad publikavimasis pas Karcanus neliudija, jog V. Bartoševskis buvo jėzuitas¹⁷, bet atvirkščiai.

Atskiros dėmesio vertas kai kurių autorių V. Bartoševskiui priskiriamas 1619 m. Vilniuje išleistas kūrinys „O biesiadzie karczemnej i skrzypkach“ (Wilno, 1619). Šį kūrinį turėjęs teisės istorikas Tadeusz Czackis (1765–1813) kritiškai vertino „Bartocho-wicz“ kūrybą, netgi vadino „keistuoliu“ ir „muzikos priešu“. Mat jis kvietęs sudeginti vieną kūrinį, kuriame giriama muzika. Pasak muzikos istoriko Adolfo Chybińskiego (1880–1952), tai galėjo būti Krokuvoje 1540 m. išleistas Jurgio Libano iš Legnicos kūrinys „De musices laudibus oratio“¹⁸. T. Czackio nuomone, pasisakydamas prieš muziką „Bartocho-wicz“ rėmėsi senovės graikų autoriaus Filodemo (Philodēmos, I a. pr. Kr.) veikalu apie muziką. Minėjo XVI a. kompozitorius Sebastijoną iš Fulštino (Sebastian z Fulszyna) ir Mikalojų Gomulką (Mikołaj Gomółka, † post 1591). Pasak Bartocho-wicziaus, iš muzikos nėra naudos, ji skatina nusižengti: „Pomaga tylko do win, a pożytku niczyni.“ Kai kurios giesmės esančios iš pagoniškų laikų. Jis džiaugėsi, kad jos jau pamiršamos. Autorius gyrė „mūsų Statutą“ (*nasz statut*) dėl griežtų nuostatų apie karčemoje padarytus nusikaltimus¹⁹. Kūrinio autorius muzikos istorikų netgi vadinamas piktu ar kvailiu moralistu²⁰. Atrodo, kad V. Bartoševskiui šis kūrinys paradoksaliai „tiktu“. Jis buvo erudituotas, kaip mokytojas buvo kritiškas ne bažnytinės muzikos atžvilgiu, propagavo dievobaimingas religines giesmes. Mokytojo profilį atitinka ir V. Bartoševskio pamokymai, kaip apsisaugoti nuo maro ir kokius vaistus vartoti susirgus²¹.

¹⁷ Plg. JARCZYKOWA, Mariola. *Szturm smoleński* (13 VI 1611) w siedemnastowiecznych drukach okolicznościowych. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2011, t. 32, p. 99, 101.

¹⁸ CHYBIŃSKI, Adolf. Ziemia czerwieńska w polskiej kulturze muzycznej XVI wieku. *Ziemia Czerwieńska*, 1936, t. 2, Nr. 1, p. 22.

¹⁹ CZACKI, Tadeusz. *O litewskich i polskich prawach*. Warszawa, 1801, t. 2, przypis 1431, p. 128–129; žr. BALIŃSKI, Michał. *Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*. Petersburg, 1862, p. 118, 121; MACIEJOWSKI, Wacław Aleksander. *Piśmiennictwo Polskie*. Warszawa, 1852, t. 3, p. 551–553; Bartocho-wicz (N.). *Encyklopedia powszechna*. Warszawa, 1860, t. 2, p. 960; BADECKI, Karol. Nieodszukane pierwodruki literatury mieszczańskiej w Polsce XVII w. *Pamiętnik Literacki*, 1925–1926, t. 22/23, Nr. 1/4, p. 651–652; CYWIŃSKI, Stanisław. *Literatura w Wilnie, Wilno w literaturze. Wilno i Ziemia Wileńska*. Wilno, 1934, t. 2, p. 34, przyp. 21; ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Polska*. Kraków, 1891, t. 12, p. 393–394.

²⁰ POLIŃSKI, Aleksandr. *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*. Warszawa, 1907, p. 100.

²¹ Nauka przeciwko morowemu powietrzu, BARTOSZEWSKI, Walenty. *Bezoar z lez ludzkich czasu powietrza morowego*. Wilno, 1630.

Bažnyčia ir mokykla

Žinios apie Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios mokyklą XVII a. pirmojoje pusėje gan fragmentiškos. Tuomet ji faktiškai buvo tapusi žemutinė Vilniaus jėzuitų kolegijos klase. Įvairius bažnyčios pertvarkymus jėzuitai vykdė jau anksčiau. 1610 m. rugsėjį nagrinėtas aukų dėžutės palikimo joje klausimas, svarstyta, ar ji reikalinga. Galiausiai Krokuvos Šv. Stepono bažnyčios pavyzdžiu ji buvo palikta, nors surinktos aukos jėzuitų negalėjo būti naudojamos²². Atrodo, kad jėzuitai panaikino elitinę, iš miesto valdžios narių katalikų sudarytą Šv. Jono broliją²³. Savo ruožtu pretenzijų miesto valdžiai turėjo ir bažnyčios klebonai. Antai 1631 m. valdovo Zigmanto Vazos sprendimu jai buvo uždrausta pačiai nuomoti bažnyčios turtą be klebono leidimo²⁴.

1634 m. vizitacijoje minimos patalpos mokyklai buvusiam klebonijos pastate, I aukšte. Mokykla buvo tarp Dievo kūno koplyčios kapeliono namų ir kraštinių jėzuitų kolegijos namų, mokykla nuo jų atskirta mūro tvora. Mokyklos rektoriui, baka-laurui ir giedotojui buvo skirtos patalpos II aukšte. Kantorius gyveno bute varpinės apatiniam aukšte. Mokyklos čerpių stogas, deja, buvo daug kur kiauras. Erdviose patalpose, kuriose iš abiejų pusių buvo sustatyti stalai, mokyta giedojimo ir „įvairių kitų mokslų“. 1634 m. miesto magistratas dėl mokyklos pastato būklės kreipėsi į vyskupą. Jis kėlė klausimą dėl tinkamo bažnyčios pajamų panaudojimo, bažnyčios, mokyklos ir kitų pastatų apleidimo. Jų būtini remontai daryti tik iš surinktų aukų²⁵. Klebonas V. Surovskis disponavo nemenkomis bažnyčios pajamomis. Štai 1632 m. Vilniaus vyskupas leido jam iš Vilniaus pavieta bajoro Jokūbo Kovalevskio palikimo 1 500 auks. perkelti Šv. Jono Krikštytojo bažnyčiai – klebonas buvo šio asmens tes-tamento vykdytojas²⁶. XVII a. 4-ajame deš. prie naujos varpinės rytinės sienos buvo pristatyti vikarų namai²⁷.

V. Bartoševskio mokytojavimo metu Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo parapijinės bažnyčios ilgamečiu klebonu arkipresbiteriu (*archipresbiter vilnensis, templi divi Joannis Baptistae parochus*), amžinuoju vikaru (*vicarius perpetuus*) buvo Liublino kanaunin-kas Vaitiekus Surovskis (Albertus, Wojciech Surowski, † 1651).

²² De cista in ecclesia Vilnen(s)i removenda. VUB, f. 3-2382, p. 221.

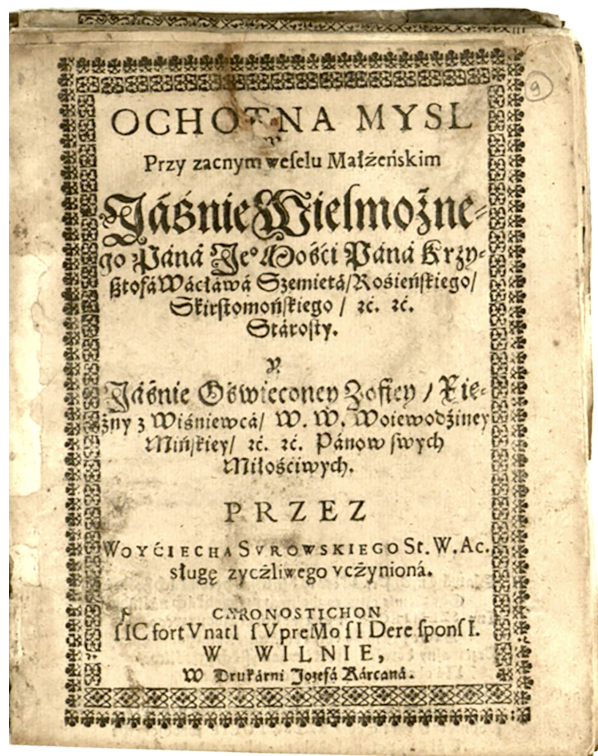
²³ DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 39.

²⁴ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3276, l. 9v.

²⁵ DRĖMA, Vladas, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 24.

²⁶ LMAVB, f. 3-134.

²⁷ DRĖMA, Vladas, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 23.

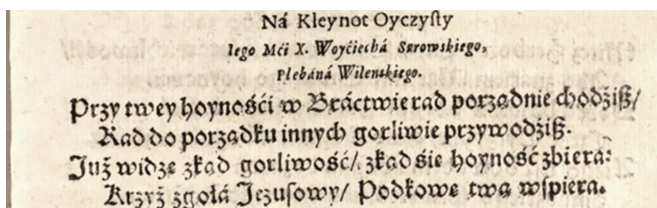

1 pav. Titulinis lapas. SUROWSKI, Wojciech. *Ochotna myśl przy zacnym weselu małżeńskim jaśnie wielmożnego pana je(g)o mości pana Krzysztofa Wacława Szemiety rosieńskiego, skirstomońskiego, etc. etc. starosty, i jaśnie oświeconej Zofiej Anny księżny z Wiśniewca, w.w. wojewodzinej mińskiej etc. etc., panów swych miłościwych. Wilno, [1614]*

Jis studijavo Vilniaus universitete. Studijuodamas 1614 m. paskelbė proginį eiliuotą kūrinį – epitalamiją. Toje pačioje Józefo Karcano spaustuvėje Vilniuje. Kūrinys Vilniaus akademiją vadino „mūsiške“ (w Akademiei naszej wileńskiej)²⁸. Taigi tapęs klebonu, matyt, vertino V. Bartoševskio kūrybą. O jis savo ruožtu yra paskyręs jam eiles viename 1633 m. kūrinys, skirtame Vilniaus Šv. Juozapo ir Nikodemo brolijai, besirūpinusiai vargšais. Jos nariu pats buvo. Pati elgetų brolija buvo įkurta 1636 m.²⁹

²⁸ SUROWSKI, Wojciech. *Ochotna myśl przy zacnym weselu małżeńskim jaśnie wielmożnego pana je(g)o mości pana Krzysztofa Wacława Szemiety rosieńskiego, skirstomońskiego, etc. etc. Starosty, i jaśnie oświeconej Zofiej Anny księżny z Wiśniewca, w.w. wojewodzinej mińskiej etc. etc., panów swych miłościwych. Przez Woyciecha Surowskiego St. W. Ac., sługę zyczliwego uczyniona. Wilno: w drukarni Jozefa Karcana, [1614]. K. Estreicher teisingai nurodė, kad santrumpa „st. W. Ac.“ reiškia „studenta wil. Acad“, t. y. Vilniaus akademijos studentą.*

²⁹ RAGAUSKAS, Aivas. Iš Vilniaus miesto socialinio žemėlapių XVII–XVIII a.: elgetų brolija. *Istorija*, 2007, t. 67, p. 15–2.

2 pav. Na kleynot ojczysty jego m(ości ks(iędza) Wojciecha Surowskiego, plebana wileńskiego. BARTOSZEWSKI, Walenty. *Tęcza przymierza wiecznego–Jezus Chrystus ukrzyżowany, świętym Józefowi i Nikodemowi, jako Noemu w obłokach okazana gwoli nabożeństwu wielgopiatkowemu tychże świętych, bractwa na poratowanie ubogich założonego*. Wilno: Typis Academicis Soc. Iesu, 1633

Na kleynot ojczysty jego m(ości ks(iędza) Wojciecha Surowskiego, plebana wileńskiego

*Przy twej hojności w bractwie rad porządnie chodzisz,
rad do porządku innych gorliwie przywodziśz.
Już widzę, skąd gorliwość, skąd się hojność zbiera –
krzyż zgoła Jezusowy, podkowę twą wspiera³⁰.*

Eiles šiamė rinkinyje taip pat skyrė Vilniaus vaitui, karaliaus sekretoriui Tomui Bildziukevičiui (Bildziukiewicz) bei Vilniaus magistratui. Jam skyrė eiles ir apie Vilniaus globėją šv. Kristoforą. Atskirai eiles skyrė brolijos geradarėms moterims³¹.

V. Surovskis klebonavo kelis dešimtmečius (XVII a. 3–6 deš. pradžioje). Net kelis testamentus surašęs klebonas 1649 m. testamentu nepasiturintiems studentams paliko popieriaus „rėzą“. Jis turėjo būti nupirktas ir išdalintas jiems³².

V. Surovskis palaikė tam tikrus ryšius su Vilniaus miesto valdžia. Pagal 1521 m. susitarimą jie kartu turėjo valdyti Šv. Jono Krikštytojo parapinę bažnyčią ir jos mokyklą bei didelį turtą – bažnyčiai užrašytus mūrnamių ir kt. Vilniaus miesto magistratas skirdavo rektorių ir varpininką, bažnyčios provizorius (lot. *provisor*)³³. Pvz., XVII a. 4–5 deš. provizoriais buvo Jonas Dygonis, tarėjas Kasparas Lampartovičius³⁴. Byloje su Vilniaus pavaivadžiu Liudviku Jevlaševskiu dėl neteisėto papildomo mokesčio už žuvis Vilniaus parapijos miestiečiams ir valdiniams 1647 m. klebonui V. Surovskiui atstovavo vilnietis advokatas Steponas Karolis Bylinskis, būsimasis Vilniaus miesto

³⁰ BARTOSZEWSKI, Walenty. *Tęcza przymierza wiecznego–Jezus Chrystus ukrzyżowany, świętym Józefowi i Nikodemowi, jako Noemu w obłokach okazana gwoli nabożeństwu wielgopiatkowemu tychże świętych, bractwa na poratowanie ubogich założonego*. Wilno: Typis Academicis Soc. Iesu, 1633.

³¹ Ten pat.

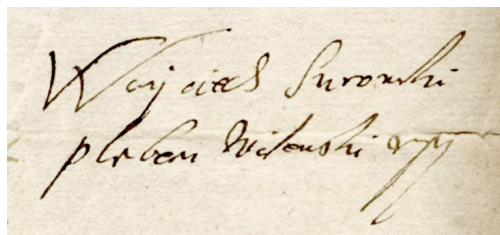
³² VUB, f. 57-B55-2/188; f. 57-B55-2/269; f. 57-B55-3/25; f. 57-B55-4/59; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3276, l. 35, 38; b. 3303, l. 1, 39-44v; b. 3322, l. 18v, 36.

³³ DRĖMA, Vladas, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 39; VUB, f. 48-32865; f. 5-A12-2700; f. 4-(A531)21890, 21891; f. 57-B55-4/59; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3276, l. 1-7, 15-18v.

³⁴ VUB, f. 48-32865; f. 5-A12-2770-2771.

vaitas³⁵. Beje, iš vieno dokumento sužinome, kad klebono V. Surovskio jurisdikciją XVII a. 5-ajame deš. pažeisdavo Šventųjų Apaštalų Pilypo ir Jokūbo vienuolyno vyresnysis, tuokdavęs jo parapijiečius³⁶.

Iš vėlesnio XVII a. 8-ajame deš. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios amžinojo vikaro pareigų aprašymo matyti, kad amžinasis vikaras faktiškai vykdė parapijinės bažnyčios klebono funkcijas. Jis jau buvo pavaldus jėzuitų kolegijos rektoriui. Amžinasis vikaras turėjo rūpintis parapijine mokykla, ją remontuoti, užtikrinti giedojimo mokymą (*in Schola parochiali cantus saltem choralis doceatur*). Privalėjo suteikti gyvenamąjį plotą mokyklos kantoriui ir rektoriui³⁷.

3 pav. Klebono V. Surovskio autografas. Vilnius, 1650 04 12, VUB, f. 57-B55-1/15

Teisinės sąlygos bažnyčiai ir mokyklai veikti buvo kiek komplikotos. XVI a. 8-ajame deš. jėzuitų kolegijos rektoriaus Stanislovo Varševickio rektoriavimo metu (1570–1578) miesto valdžia po klebono arkipresbiterio Petro Roizijaus (Pedro Ruiz de Moros, † 1571) mirties į bažnyčios klebonus buvo pateikusi kunigo Jono Jarčevskio (Jarczewski) kandidatūrą³⁸. Jis ir buvo patvirtintas. Jam mirus 1596 m. kovą klebonu ir amžinuoju vikaru Vilniaus kolegijos rektoriaus teikimu pagal „ius praesentandi“ Vilniaus vyskupijos administratoriaus buvo paskirtas Kristupas Žuchovskis (Żuchowski). Kaip nurodyta rektoriaus prezentacijoje, jis buvo bajoriškos kilmės, iš LDK, turėjo mažuosius šventimus; metų eigoje turėjo priimti didžiuosius (*virum probum, doctum, nobilem, indigenam M(agni) D(ucatus) Lituaniae in minoribus ordinibus constitutum, qui tamen ad maiores ordines usque ad praesbyterium inclusive promoveri intra annum teneatur*)³⁹.

Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios patronato teises Vilniaus vyskupijos kapitula dar 1581 m. perdavė Vilniaus kolegijai (naujai 1651 m.). Jai perėjo ir teisė teikti jos amžinąjį vikarą. Po klebono V. Surovskio mirties 1651 m. spalį klausimas vėl iškilė. Jėzuitų teisė buvo patvirtinta, o Vilniaus dvasinės konsistorijos teisme ir valdovo

³⁵ VUB, f. 5-A12-2730.

³⁶ VUB, f. 57-B55-5/97; f. 57-B55-5/100.

³⁷ DRĖMA, Vladas, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 22; VUB, f. 57-B55-4/36; RGADA, f. 1603, ap. 12, b. 26, l. 28.

³⁸ Apie bažnyčios perdavimą jėzuitams 1571 m. kovą–balandį žr. VUB, f. 57-B55-4/99.

³⁹ LMAVB, f. 43-19348.

raštais. 1654 m. tai padarė ir asesorių teismas⁴⁰. Vilniaus miesto valdžios bylinėjimasis XVII a. 6–7-ajame deš. dėl kolicijos ir patronato teisės nedavė rezultatų. Jos nepalaikė didelis jėzuitų rėmėjas LDK kancleris Albertas Stanislovas Radvila. Neabejotinai jo parengtame valdovo 1654 m. kovo mėn. sprendime miesto valdžiai buvo pagrašinta, kad ne iš miesto, o iš savo asmeninių lėšų už valdovo valios ginčijimą turės sumokėti 5 000 auks.

Po V. Surovskio mirties 1651 m. bažnyčios amžinojo vikaro pareigoms jėzuitų kolegijos rektorius pateikė Žodiškių bažnyčios klebono Kazimiero Budzevičiaus kandidatūrą. Jai pasipriešino tiek kapitula, tiek vaitas ir metinė taryba. Visų trijų pusių advokatai susitiko Vilniaus vyskupo teisme. Teigdami, kad yra patronato teisės bendrateisiai, jie pateikė tą pačią Vilniaus kanauninko Povilo Klečkovskio kandidatūrą. Tuo tarpu jėzuitų kolegijos rektorius teigė, kad jis yra vienintelis teisėtas patronato teisės subjektas. Vyskupo teismo nuosprendis buvo jėzuitų naudai⁴¹. Vaitas ir magistratas buvo priversti atsiimti savo protestą⁴². Iki šiol nepralenkto veikalo apie Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią autoriaus Vlodo Drėmos nuomone, bažnyčios patronato teisės atėmimas iš miesto valdžios buvo neteisingas ir neteisėtas⁴³.

Miesto valdžia XVII a. 6-ajame deš. galutinai prarado įtaką ne tik miestiečių dar XV a. statytos ir daugiau kaip du šimtmečius puoselėtos bažnyčios klebono, bet ir mokyklos rektoriaus kandidatūroms⁴⁴. Atėmus bet kokią valdžią iš bažnyčios ir jos turto XVII a. 6–7-ajame deš. jėzuitų kolegija, kaip ir seniau, reikalavo rūpintis pradėjusiu nykti pastatu. Ji rėmėsi 1521 m. sutartimi, tačiau, magistrato manymu, ji nebegaliojo. Miesto vaitas ir taryba skundėsi, kad didelėmis dievobaimingų daugelio miestiečių lėšomis pastatyta bažnyčia be jokio pagrindo ir poreikio 1571 m. perduota jėzuitams. Žinoma, kad ir didžioji varpinė XVI a. pab. – XVII a. pr. buvo pastatyta miesto lėšomis⁴⁵.

Po maskvėnų okupacijos bažnyčios rektorius Povilas Šarševskis iš magistrato ir miestietijos reikalavo ją kaip „savo parapinę“ bažnyčią suremontuoti – uždengti stogą ir sutaisyti išorę, kaip buvo padaryta ir po 1610 m. gaisro. Nepaisydamas netgi valdovo reikalavimų, magistratas nevykdė jėzuitų kolegijos reikalavimų. Bylinėjimasis dėl to vyko dar XVII a. 7-ojo deš. pabaigoje – 8-ojo deš. pradžioje⁴⁶.

⁴⁰ DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 35; VUB, f. 57-B55-4/70; f. 57-B55-4/91; f. 57-B55-4/92; f. 57-B55-4/94; f. 57-B55-4/95; f. 57-B55-4/97; f. 57-B55-4/98; f. 57-B55-4/99; f. 48-32750, 32753.

⁴¹ VUB, f. 57-B55-4/99; DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 15–16, 23, 35–36.

⁴² DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 35; VUB, f. 57-B55-4/91.

⁴³ DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 36.

⁴⁴ VUB, f. 57-B55-4/90; f. 57-B55-4/96.

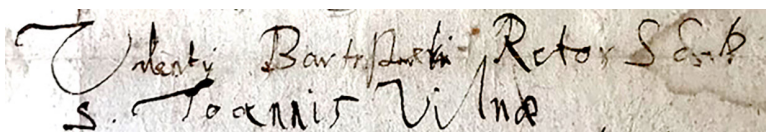
⁴⁵ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3350, l. 2.

⁴⁶ DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 38–42; VUB, f. 57-B55-5/1; f. 57-B55-5/10; f. 57-B55-5/11.

Testamentas

Apie mokytojo V. Bartoševskio gyvenimą nemažai liudija jo 1638 m. lapkritį Vilniuje sudarytas testamentas. Kol kas tai pirmasis žinomas pasauliečio mokytojo testamentas Vilniuje ir, matyt, visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jame V. Bartoševskis vadinasi tiek bakalauru (lenk. *bakalarz*) – mokytoju, tiek rektoriumi (lot. *rector*). Tai faktiškai vienas ir tas pats. Ar rektorius V. Bartoševskis dar turėjo mokytoją, neaišku. Giedojimo jaunuolius mokė kantorius. Testamente V. Bartoševskis pažymėjo, kad tarnavo bažnyčiai. Testamento informacija patvirtina jau žinomus kai kuriuos jo kūrybos ir biografijos faktus, kaip antai sąsają su 1613 m. išleistu religinių giesmių rinkiniu „Parthenomelica albo pienia nabożne o Pannie Naświętszej“.

Testamentas buvo surašytas 1638 m. kovo 11 d. Vilniuje. Matyti, kad jis pasirašytas jau **aiškiai pasiligojusio** asmens. Apie tai, kad nemažai laiko serga, V. Bartoševskis mini ir testamente. Dėl šios priežasties pirmuoju asmeniu dailiai kito asmens surašytas testamentas, o testatoriaus tik labai negrabiai aiškiai smarkiai drebančia ranka pasirašytas (žr. autografą žemiau).

A close-up photograph of a handwritten signature in dark ink on aged, slightly textured paper. The signature is written in a cursive, somewhat shaky hand. It reads "V. Bartoševskis Rector S. E. B." on the top line and "S. T. annis Vilna" on the bottom line. The ink is dark brown or black, and the paper has a warm, yellowish-brown tone.

4 pav. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios mokyklos rektoriaus V. Bartoševskio parašas testamente. 1638 m. VUB, f. 57-B55-2/337, l. 3

Testamente nurodyti buvę V. Bartoševskio ir kito testamento antspauduotojo į popierių išpausti antspaudai kažkieno kažkada buvo tiesiog iškirpti iš dokumento. Taigi testamentas šiuo atžvilgiu yra defektuotas. O V. Bartoševskio antspaudas būtų galėjęs padėti nagrinėjant jo kilmę. Išliko tik vieno antspaudininko, Vilniaus konsistorijos teismo raštininko Andriaus Pavelkovičiaus, antspaudas (žr. 5 pav.).

5 pav. Vilniaus konsistorijos teismo raštininko A. Pavelkovičiaus antspaudas. VUB, f. 57-B55-2/337, l. 3

Testamentas buvo patvirtintas 1638 m. lapkričio 23 d. Vilniaus vyskupijos ofijolo dekano Alberto Žabinskio. Jo pažymoje V. Bartoševskis minimas kaip miręs⁴⁷.

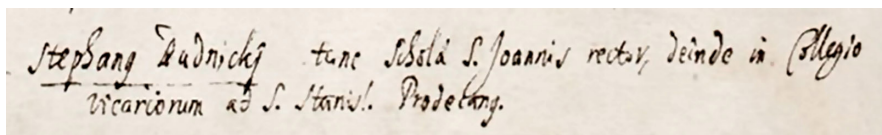
⁴⁷ VUB, f. 57-B55-2/337, l. 3v.

Palaidotas turėjo būti, kaip ir prašė testamente, Vilniaus auksakalių cecho koplyčios rūsyje. Koplyčiai paskyrė lėšų.

Bartoševskis bendravo su teisininkais, kunigais, kvalifikuotais amatininkais – auksakaliais, kardininkais, rotušės tarnautojais. Tai atspindi ir jų titulatūra testamente, daugiausia tik „pan“. Taigi gyvenimo pabaigoje V. Bartoševskio aplinka buvo gan „paprasta“. Būtent jiems jis skolino pinigų, dažniausiai nedideles sumas (žr. žemiau).

V. Bartoševskio testamentas dėl nemenkos 1 000 auks. fundacijos minimas daugelyje vėlesnių šaltinių. Nurodoma, kad pinigai buvo skirti „na cursistę siódmego u š. Jana i altaristę“. Jau 1646 m. jie buvo „padėti“ pas Vilniaus žydus⁴⁸, bet po kurio laiko atsiimti. 1687 m. kovo 20 d. Vilniaus vyskupo sprendimu Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios klebonui buvo leista V. Bartoševskio 1 000 auks. fundaciją iš Bitnerio mūrnamio „perkelti“ į Vilniaus žydų kahalą⁴⁹. V. Bartoševskio fundacija buvo galiojanti dar XVIII a. pradžioje⁵⁰. Ji minima kaip veikianti XVIII a. viduryje.⁵¹ Pažymėtina, kad jėzuitas kunigas Mikalojus Kazimieras Kopecas 1644 m. skyrė dar vieną 1 000 auks. fundaciją instrumentinei muzikai bažnyčioje (lot. *pro musica parochiali, lenk. na muzykę kościelną*). Pagal užrašymą balsu ir įvairiais instrumentais visomis švenčių dienomis ir sekmadieniais amžiais turėjo būti giedama. Suma buvo skirta ir vargonininkui⁵². Kursistas – tai vienas iš vikarų. Jiems fundacijų skyrė ir kiti asmenys. 1667 m. Jonas Belkevičius, kitaip – Arklys (Bielkiewiczza alias Konia), su žmona Jadvyga užrašė 1 500 auks. (*aby curs za duszę onych odprawowali*)⁵³.

Po V. Bartoševskio mokyklos rektoriumi 1640 m. buvo Steponas Rudnickis (Rudnicki), o 1643 m. – Mikalojus Leščevskis (Leszczewski). Abu jie Vilniaus akademijoje tapo laisvųjų menų magistrais, o pirmasis dar ir Vilniaus katedros vikarų kolegijos prodekanu⁵⁴.

6 pav. Įrašas apie magistro laipsnio suteikimą S. Rudnickiui, „Akademijos laurai“ (*Laureae Academiae seu Liber continens ritum promovendi et catalogum promotorum ad gradum doctoratus, licentiatatus, magisterii et bacalaureatus*). 1650–1781 m. VUB, f. F2-DC1, p. 390

⁴⁸ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3276, l. 9, 10v, 27, 30, 33v.

⁴⁹ VUB, f. 57-B55-2/340.

⁵⁰ VUB, f. 57-B55-4/59.

⁵¹ RGADA, f. 1603, ap. 12, b. 26, l. 26, 30, 33.

⁵² VUB, f. 5-A10-2295-2296; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3276, l. 9v; b 3350, l. 6.

⁵³ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3340, l. 2-4, 17-18.

⁵⁴ PIECHNIK, Ludwik. *Dzieje Akademii Akademii Wileńskiejskiej*, t. 2. Rozkwit Akademii Wileńskiejskiej w latach 1600–1655. Rzym, 1983, p. 192; *Akademijos laurai*. Parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, įvadą parašė Romanas Plečkaitis. Vilnius, 1997, p. 255–256. Šioje šaltinio publikacijoje „Rudnicki“ perteikta netiksliai – „Dudnicki“.

Religingumas

Testamentas liudija V. Bartoševskio gilų katalikišką religingumą. Juo mokyklos rektorius paskyrė 1 000 auks. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčiai. Iš jos procentų kasmet 40 auks. turėjo būti skiriama kunigui mansionariui kursui (lot. *cursus BVM*) Švč. Mergelės Marijos garbei (*kurs o Pannie Najświętszej, kurs o NMP*) vykdyti. Minėtas „kursas“ Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje – tai kasdien kunigų mansionarų giedamos giesmės. V. Bartoševskio funduojamas kunigas mansionaras turėjo vykdyti apeigas prisijungęs prie jų. Penkis vikarus jau anksčiau buvo fundavęs Vilniaus miesto burmistras Jokūbas Keniškis, tam užrašęs du namus. Kursas turėjo būti giedamas J. Keniškio ir protėvių atminimui⁵⁵. Į vikarus Vilniaus vyskupijos administratorius kreipėsi skirdamas bažnyčios klebonu K. Žuchovskį. Vienu iš vikarų 1653 m. minimas kunigas Martynas Zavistovskis (Zawistowski)⁵⁶. Testamente V. Bartoševskis taip pat prašė, kad kartą per savaitę už jį dar būtų laikomos mišios už mirusiuosius. Atskirai dar prašė atlaikyti grigališkas mišias (lot. *missa gregoriana*, lenk. *msza święta gregoriańska*). Tai buvo 30 mišių per 30 dienų už mirusio asmens sielą, kad ji išvengtų bausmių skaistykloje. Tai nebuvo dažna praktika. Ji liudija V. Bartoševskio tradicinį katalikišką tikėjimą.

Giminaičiai ir artimoji aplinka

Iš testamento matyti, kad V. Bartoševskis buvo viengungis. Testamente jis minėjo sūnėnus ir seserėną. Taigi V. Bartoševskis turėjo bent brolių ir seserį. 1636 m. rugsėjį namą Vilniaus pilininkystės jurisdikcijoje Sereikiškėse už 20 kapų gr. nusipirkę vilniečiai Mykolas Bartoševskis ir jo žmona Ona galėjo būti jo giminaičiai⁵⁷. Sprendžiant iš titulavimo dokumentuose, galima teigti, kad šis pasaulietis mokytojas nepasižymėjo bajoriška kilme. Kita vertus, disponavo antspaudu, o gal tik gmerku? Gali būti, kad pavardė „Bartoszewski“ buvo antrinė, padaryta iš „Bartochowicz“ (gal 1619 m. tekste buvo Bartochovius?), kuria buvo pasirašytas jau minėtas 1619 m. Vilniuje išleistas kūrėnėlis „O biesiadzie karczemnej“. O gal, atvirkščiai, „Bartochowicz“ tebuvo... būtent V. Bartoševskio slapyvardis. Taigi šio mokytojo ir religinio poeto kilmė verta atskiros tyrimo.

Artimoji V. Bartoševskio aplinka – tai Vilniaus miestiečiai – teisininkai, amatininkai ir dvasininkai. Be abejo, mokyklos mokiniai, Vilniaus miesto valdžios atstovai. Testamento vykdytojais jis skyrė kleboną V. Surovskį ir vilnietį auksakalį J. Bohatirovičių (Józef Bohatyrówicz, (†1642) – abu kilimo nuo Liublino. Jo testamente minima

⁵⁵ RGADA, f. 1603, ap. 12, b. 26, l. 26-27v, 33v.

⁵⁶ LMAVB, f. 43-19351.

⁵⁷ LNMMB, f. 93-567.

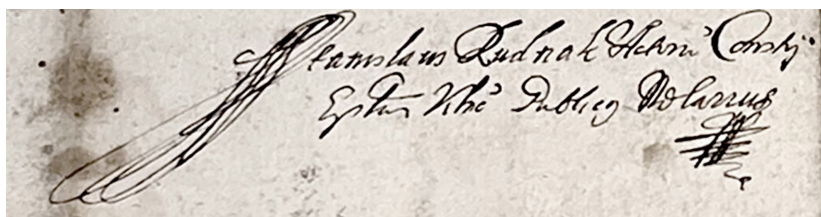
skola klebonui V. Surovskiui už Filipovičiaus mūrnambio išpirkimo procentus⁵⁸. Testamento antspauduotojai buvo Vilniaus konsistorijos teismo raštininkas A. Pavelkovičius ir Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios komendorius J. Pražmontas.

V. Bartoševskis teigė, kad didelių geradarybių patyrė iš Grigaliaus Skrockio, kuriam paliko sidabro diržą, šaukštą ir geriausią dolomaną. Pasiligojusį jį globojo miestietis Martynas Ladzikas (Ładzyk, Ładzik, † ante 1668 11 28), mūrnambio Šv. Jono gatvėje (*kamienica ładzikowska*), stovėjusio priešais Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios varpinę ir 1703 m. įgyto jėzuitų kolegijos ir universiteto, savininkas. M. Ladzikas buvo Vilniaus katedros vicekustodo Baltramiejaus Ladziko (Ładzyk, † post 1676 07 26) ir Jadvygos († a. 1676 07 26), Jurgio Tirovskio (Tyrowski) žmonos, tėvas⁵⁹.

Turtinė padėtis

Kai ką apie mokytojo ir poeto V. Bartoševskio turtinę padėtį gyvenimo pabaigoje galima suprasti iš jo testamentu. Jame teigta, kad jis pinigų nepalieka, nes nedidelį kiekį išnaudojo sirgdamas. Akcentuojama, kad jo turtas yra pinigai, kuriuos paskolino įvairiems asmenims. Taigi jis, matyt, prie nedidelės algos prisidurdavo skolindamas pinigus miestiečiams, bajorams ir dvasininkams. Daugelio asmenų, ypač miestiečių, skolos palyginti menkos. Daugiausia – 700 auks. – buvo paskolinęs S. Mamoničiui (tai nemenka suma), taip pat 100 kapų gr. O. Beneckai ir 100 auks. J. Revkovskiui. Archyvinėje dokumento pastaboje irgi nurodyta, kad 1 000 auksinų užrašymas buvo pagrįstas skoliaraščiais (*summę u różnych osób na obligach będącą kościołowi św. Jańskiemu zapisujący*)⁶⁰.

V. Bartoševskis teigė, kad niekam nėra skolingas, tik bažnyčios kantoriaus evangelija esanti pas jį iki klebono atvykimo. Tačiau kitoje testamentu vietoje jis neatmeta, kad gali būti skolų, kurių jis nepamena. Be to, jis nurodo, kad pas žydą sinagogos tarnautoją yra už 20 auks. užstatyta sidabrinė taurės koja, už 20 auks. – 4 sidabro šaukštai bei 3 grivinos sidabro „laužo“. Šis turtas galėjo būti atgautas tik sumokėjus nurodytas sumas.

Edmundas Laučevičius
1645 m.

⁵⁸ VUB, F57-B55-2/336. Apie jį plačiau žr. LAUCEVIČIUS, Edmundas; VITKAUSKIENĖ, Birutė Rūta. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX amžius*. Vilnius, 2001, p. 190. Teigiama, kad mirė po 1645 m.

⁵⁹ VUB, f. 5-A10-2307; f. 5-A12-2688; f. 5-A12-2715.

⁶⁰ VUB, f. 57-B55-2/337, l. 3v.

7 pav. Vilniaus vyskupijos konsistorijos teismo [raštininko] ir viešojo notaro S. Rudnako autografas. 1651 m. LMAVB, f. 43-19349, l. 1v

1 lentelė
V. Bartoševskio skolininkai, nurodyti testamente

Asmuo	Skolininko užsiėmimas, socialinė padėtis (titulas)	Skolos dydis	Užstatas	Nurodyti dokumentai
Andriejevskis (Jędrzejewski)	rt	9 auks.	–	–
Baberackis	p	30 auks.	–	–
Benecka Ona	p	100 kapų gr.	–	Skolaraštis (oblig)
Ciganskis Andriejus	k	6,5 auks.	–	Pripažinimas (rekognicja)
Glineckis Stanislovas	p	25 auks.	–	–
Jonas kardininkas	a	7 auks.	–	–
Konecas Pranciškus	p	8 auks.	–	–
Mamoničius Steponas	jmp	700 auks.	–	Skolaraštis (oblig)
Pšistanovskis Aleksandras	p	4	knyga	–
Pšonka Jonas	p	16	–	Pripažinimas (rekognicja)
Revkovskis Jonas	p	100 auks.	–	Žodinis susitarimas ? (słowo rzeczenie)
Rudnakas Stanislovas	p	34 auks.	knygos	–
Sopočka Jonas	k	14 auks.	–	–
Iš viso 13 skolininkų		Iš viso 100 kapų gr. 953,5 auks.		

Santrumpos: a – amatininkas; auks. – auksinai; jmp – jo malonybė ponas (*jego mość pan*); k – kuni-gas (ksiądz); p – ponia (pani), ponas (pan); rt – rotušės tarnas (sługa przysięgły); ž – žydas;
Simboliai: – nėra duomenų.

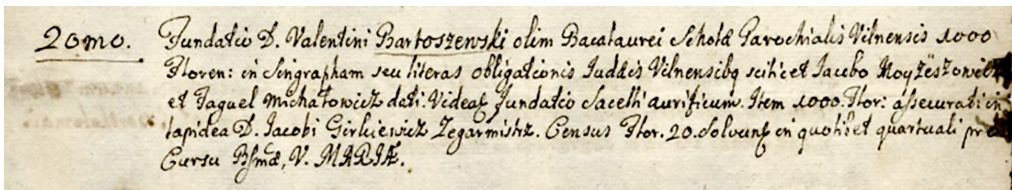
Buitis

Iš testamento šiek tiek sužinome apie V. Bartoševskio buitį. Deja, konkretybių nedaug. Mokytojas bendrai tepažymėjo daiktus, drabužius, rakandus ir „visas knygas“. Matyt, sidabriniais šaukštais nevalgė, iš sidabrinų taurių negėrė ir sidabrinio diržu nesijuosė. Šie testamente paminėti daiktai, matyt, buvo investicija. Pvz., turėjo tik

sidabrinės taurės koją. Šaukštų turėjo bent penkis. Iš drabužių mini tik kelis dolomanus (lenk. *dołoman*), t. y. vyriškus apsiaustus, paprastai iki kelių, su plačiomis rankovėmis, susegamus sagomis. Drabužis buvo kilęs iš Turkijos, paplitęs Vengrijoje. Būtent XVII a. I pusėje paplito Abiejų Tautų Respublikoje. Naudotas vietoj žipono, ant kito drabužio. Tikėtina, kad V. Bartoševskio dolomanai nebuvo galionuoti. Dolomanai buvo vasariniai ir žieminiai. Matyt, V. Bartoševskis jų turėjo po kelis abiejų tipų. Vienas iš jų – „czamletowy“, t. y. iš plono importinio audinio (galėjo būti angoros ožkos vilnos, netgi šilko ir pan.). Neturėjo savo namo – būtų paminėjęs jį testamente. Jam jo ir nereikėjo – butą gaudavo iš klebono.

Taip pat V. Bartoševskiui būdavo įkeičiamos knygos. Štai teisininkas S. Rudnakas buvo įkeitęs kelias knygas už 34 auks., A. Pšystanovskis – už 4 auks. Mokyklos rektorius, poetas V. Bartoševskis buvo puikus knygų ekspertas, gerai žinojo jų vertę. Savo sūnėnams ir seserėnui paliko neįvardytų knygų. Taigi neabejotinai turėjo biblioteką. Nemažai konkrečių bažnyčios istorijos, teologijos, teisės ir kt. veikalų mini savo kūriniuose. Matyt, daugelį jų turėjo savo rinkinyje. Jame turėjo būti ir mokymui skirtų knygų.

Apie savo kūrybą testamente pasiligojęs mokytojas jau nebeužsiminė.

8 pav. V. Bartoševskio fundacijos paminėjimas. Informacija apie šv. Jono Krikštytojo bažnyčios fundacijas ir skolarasčius (*Informatio de Foundationibus et Obligationibus*). 1710 m. VUB, f. 57-B55-4/59

Publikacija

Publikacija parengta laikantis senųjų lenkiškų tekstų publikavimo instrukcijos⁶¹. Sutvarkyta teksto interpunkcija, didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba. Tekstas suskirstytas pastraipomis. Kadangi lenkų kalba surašytas tekstas į lietuvių kalbą neverčiamas, lotyniški intarpai tekste taip pat neverčiami.

Už pastabas parengėjas dėkoja dr. Jolantai Rzegockai.

⁶¹ Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych: od XVI do połowy XIX wieku. Redaktor naukowy Kazimierz Lepszy. Wrocław, 1953.

Vilnius, 1638 11 11. Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios rektoriaus Valentino Bartoševskio (Walenty Bartoszewski) testamentas

Šaltinis: VUB, f. 57-B55-2/337, l. 1-3.

Originalas (parašas).

[l. 1] W imię Trojce Przenaświętszej na wieczną pamiątkę niech się stanie. Amen. Ponieważ prawo pospolite ludzi żyjących na tym świecie takie jest, aby kto się rodzi ten i umarł, a ten s(z)szczęśliwy, kogo Bóg przestrzega przez choroby, zwłas(z)cza w leciech podeszłego, jakoby przez posła, iż blisko jest i we drzeniach. Przeto ja, Walenty Bartoszewsky, bakałarz szkoły farskiej u ś. Jana wileń(skiej), będąc na ciele nawiedziony chorobą od Pana Boga, zdrowy jednak na zmysłach i rozumie, dziękuję naprzód Twórcy i Bogu memu za wszystkie dobrodziejstwa je(g)o, które osobliwie według słów prorockich żyścił, że *usque in senectam et senium ipse gestavit qui fecit ipse tulit*. Mam nadzieję, że to wszyscy *ipse salvabit*.

A niechcąc nie rozporządziwszy z przecyku⁶² me(g)o, którym mi Pan Najwy(ż)szy przy pracy mojej i usłudze kościelnej bez żadnych ojczystych dóbr, ale błogosławiąc dziełom moim, dać raczył z tego świata zniść, co by też mogło być znakiem nierozporządzonego sumnienia domeczku me(g)o wewnętrznego, tedy takie ostatnie wolej mojej tym testamentem moim czynię rozporządzenie.

Naprzód, duszę moją grzeszną na(j)droższą krwią zbawicielową odkupioną, temuż Panu Zbawicielowi memu teraz i w godzinę śmierci mojej polecam. Ciało zaś moje po śmierci mej chcę, aby było pochowane w kościele farskim, któremu służyłem, u ś. Jana w Wilnie, w sklepie kaplice panów złotników⁶³.

Dobra zaś moje i zbiorek ubogi z wysługi mej nabytych tak rozporządzam. Nie mając żadnych gotowych pieniędzy, krom trochy na // [l. 1v] terażniejsze potrzeby moje w chorobie, ale tylko na długach, to jest u je(g)o m(oś)ci pana Stefana Mamonicza⁶⁴ złotych 700, a u paniej Anny Bienieckiej kop 100 lit(ewskich), na co od obu dwu osób są obligi, a u pana Jana Rewkowskie(g)o na słowo rzeczenie złotych 100. U pana ...⁶⁵ Babierackiego złotych 30. U pana Stanisława Rudnaka złotych 34, na co są niektóre księgi je(g)o u mnie w zastawie⁶⁶. U pana Stanisława Glinieckie(g)

⁶² Perskaitymas abejotinas.

⁶³ 1495 m. įsteigto Vilniaus auksakalių cecho išlaikoma, 1518 m. pastatyta, o 1626 m. perstatyta šv. Barboros koplyčia. Cecho ir koplyčios istoriografijoje šis palaidojimas neminimas.

⁶⁴ Vilniečių Mamoničių šeimos atstovas, didikų Radvilų klientas, plg. Mogiliavas. 1633 08 29. Steponas Mamoničius Lietuvos etmonui Kristupui II Radvilai. AGAD, AR, dz. 5, Nr. 9229.

⁶⁵ Palikta vieta vardui įrašyti. Parašėte tai pažymėta pastaba kita ranka NB.

⁶⁶ Teisininkas, advokatas, Vilniaus konsistorijos teismo viešasis raštininkas (1651–1652 m.), Vilniaus miesto suolininkas (1666 m.), tarėjas, viengungis. RAGAUSKAS, Aivas. *Vilniaus miesto valdantysis elitas*

o złotych 25. U ks(ię)dzia Jana Sopoczka złotych 14. U pana Jakuba miecznika⁶⁷ złotych 7. U pana Aleksandra Przystanowskiego za książkę złotych 4. U pana Franciszka Konieca złotych 8. U pana Jendrzejowskiego sługi ratusznego przysięgłego⁶⁸ złotych 9. Także za rekognicjami u pana Jana Pszonki złotych 16, u ks(ię)dzia Andrzeja Cygańskiego złotych 6,5. Także noga srebrna od konwie u żyda szkolnika⁶⁹ zastawiona we 20 złotych. *Item* u tegoż szkolnika łyszki 4 srebrne także zastawione we 20 złotych. *Item* srebra zlanego pułtorakowego 3 grziwny i insze moje długi u kogo by się tylko po śmierci mojej pokazały, także wszystkie moje rzeczy, suknie, ochędostwo, księgi wszelakie, które się najdzie po śmierci mojej, to wszystko ich m(oś)ci panowie egzekutorowie moi w gromadę zebrawszy, długi odyskawszy, spieniężwszy tak tym mają dysponować.

Naprzód, pogrzeb przystojnie według ubogiej kondycji mojej //[l. 2] z obrzędami kościelnymi sprawić. Osobliwie złotych 1000 funduję i zapisuję wiecznemi czasy na kościół farski ś. Jana, gdzie sam mam leżeć⁷⁰. Które to 1000 złotych ich m(oś)ci panowie egzekutorowie mają wnieść gdzie na kamienicę w Wilnie jako najwarowniej, aby od tej sumy czynsz roczny szedł po złotych 80 wiecznemi czasy. Z których ma przychodzić na kapłana kursistę mansionarza, którego ja osobliwego funduję przy inszych, co kurs śpiewają u ś. Jana o Naś(więtszej) Pannie, co rok złotych 40. A on będzie powinien z inszemi to *off(iciu)m* swym porządkiem odprawować. *Item* żeby osobliwa pamiątka była za duszę moją, to jest żeby raz w tydzień mszą świętą *pro defunctis*, osobliwie *missam gregorianam* odprawował, na to mieć co rok złotych 20. A na aparaty, wino i świece opisuję złotych 20. Także co rok z pomienionego czynszu od 1000 złotych na kaplicę panów złotników ks(ię)dzu, gdzie chce, żeby ta msza święta odprawowana była. I o to ich m(o)ściów panów starszych proszę, aby jako ciało moje przy [l. 2v] garnąć, tak i tego ciężaru wiekuistego podjąć się raczyli. Osobliwie na sklep, gdzie mam leżeć, tymże panom złotnikom zapisuję złotych *pro semel* 50.

Ostatek sprzętu mego tak mają ich m(oś)ci panowie egzekutorowie dysponować. Pasek srebrny i łyżeczką srebrną i dołoman mój, co lepszy czamletowy, oddać panu Gryg(ie)rowi Skrockiemu, u którego uznałem wielkie dobrodziejstwa. Synowcom moim i siostrzencowi podzielić po dołomanie moim, co lepszym, tychże książek im udzielić zgodnych. Nie przepominać też pana Marcina Ładzyka, który mi z domowemi dosyć wygodnie i pracowicie w tej ostatniej potrzebie mej usługowali. Ostatek co zbędzie pieniędzy i rzeczy moich ich m(oś)ci panowie egzekutorowie na kościoły, klasztory, szpitale, nie zapominając też *congreg(ati)onem parthenomelicam*, ile możność znieśie rozdadać, żeby za mie Pana Boga proszono.

XVII a. *antrojoje pusėje* (1662–1702 m.). Vilnius, 2002, p. 54, 110, 112, 143–144, 176, 195, 229–231, 358; LMAVB, f. 43-19349, l. 1v.

⁶⁷ Ne pavardės ar pareigybės, o amato – kardininkas – kardų gamintojas – nurodymas.

⁶⁸ Prisiekusysis Vilniaus miesto tarybos tarnas, atlikęs ir vaznio pareigas.

⁶⁹ Matyt, Vilniaus sinagogos tarnautojas.

⁷⁰ Sakinio parašėse prierašai kita ranka NB Legat. [...] Fl. 1000.

Długów nie pomnę, że bym co komu był winien, krom co kantorowi ewangelie zatrzymane do przyjazdu je(g)o m(oś)ci ks(ię)dza plebana.

Egzekutora miłego tego testamentu obieram je(g)o m(oś)ć // [l. 3] ks(ię)dza Wojciecha Surowskiego plebana wileńskie(g)o, pana mego⁷¹, drugiego pana Józefa Bohatyrowicza złotnika mieszczanina wileń(skiego)⁷². Których proszę przez miłosierdzie Boże, aby się tej pracy nie zbraniali, a tą ostatnią wolą moją do skutku przywiedli.

A co się tknie *jus patronatus* abo zawiadowanie, jako kursisty, tak i altaristy pomienione(g)o, także o zawiadowanie o summie pomienionej 1000 złotych ode mnie fundowanej, to wszystko ma bydź i zostawać przy ich m(oś)ciach plebanach wileń(skich) *pro t(unc) existen(tes)*.

Który to testament ostatniej woli mojej ręką moją podpisałem, pieczęcią moją zapieczętowałem i o podpisy i pieczęci ludzi zacnych na podpisiech mianowanych prosiłem.

Działo się w Wilnie dnia 11 m(iesią)ca novembra, w dzień ś. Marcina roku 1638.

[*parašai*] Valenty Bartoszewski *rector schol(a)e S. Joannis Vilnae*

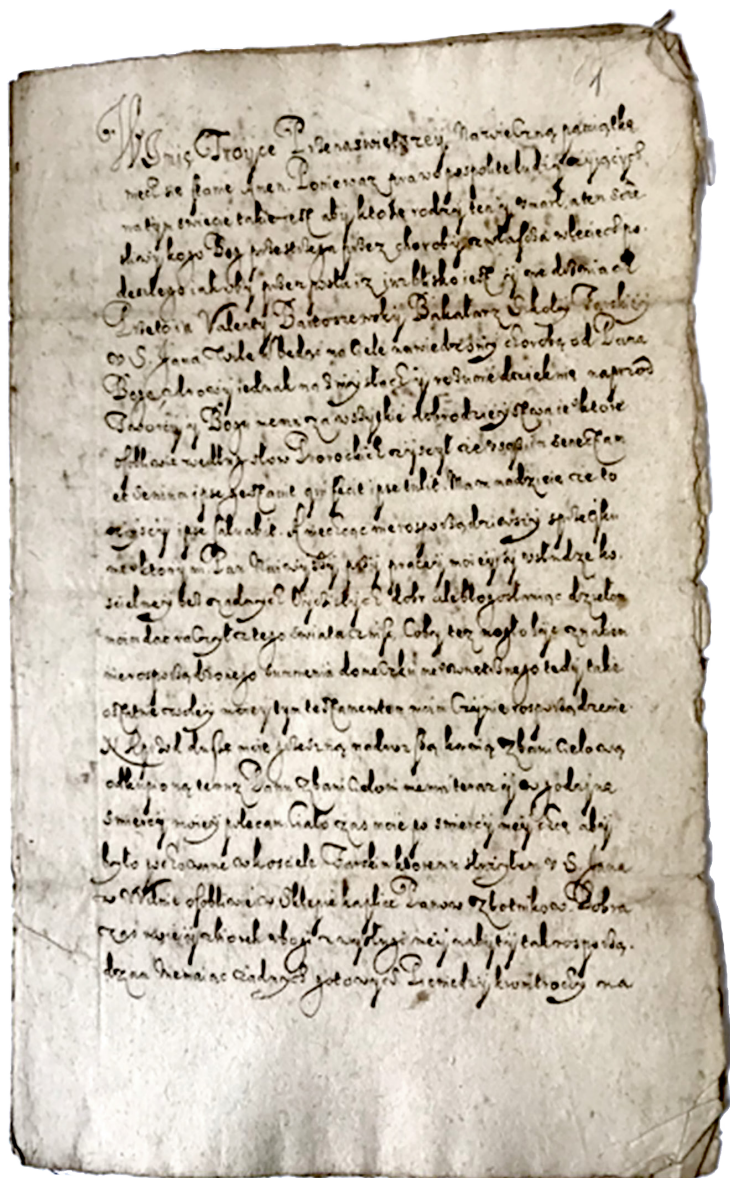
[*kairėje lapo pusėje*] Ustnie i oczewisto proszony od osoby w wyż mianowanej do tego testamentu podpisałem pieczętarz Andrzej Pawełkowicz pisarz konsist(orski) biskupst(wa) wileń(skiego) *m(anu propr)ia*

[*dešinėje lapo pusėje*] Ustnie proszony od pana Bartoszewskiego do tego testamentu pieczętarz Jakub Prazmon[t] *comendarij ecclesiae vilnen(sis)*⁷³

⁷¹ Apie kleboną V. Surovskį plačiau žr. publikacijos įvade.

⁷² Plačiau žr. aukščiau.

⁷³ Kunigas Jakub Prazmont, užrašęs lėšų šv. Juozapo altoriui Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje. RGADA, f. 1603, ap. 12, b. 26, l. 7v.

9 pav. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios mokyklos rektoriaus V. Bartoševskio testamentas. 1638 m. VUB, f. 57-B55-2/337, l. 1

Šaltiniai

Rankraščiai

1. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)*. Archiwum Radziwiłłów (AR), dz. 5, Nr. 9229.
2. *Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (LMAVB)*, f. 3-134; f. 43-19348; f. 43-19351.
3. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNMMB)*, f. 93-567.
4. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)*, f. 694, ap. 1, b. 3276, 3303, 3322, 3340, 3350.
5. *Vilniaus universiteto biblioteka (VUB)*, f. 3-2382; f. 4-(A531)21890, 21891; f. 5-A10-2295-2296; f. 5-A10-2307; f. 5-A12-2700; f. 5-A12-2688; f. 5-A12-2715; f. 5-A12-2730; f. 5-A12-2770-2771; f. 48-32750, 32753, 32865; f. 57-B55-2/188; f. 57-B55-2/269; f. 57-B55-2/336-337; f. 57-B55-2/340; f. 57-B55-3/25; f. 57-B55-4/36; f. 57-B55-4/59; f. 57-B55-4/70; f. 57-B55-4/90; f. 57-B55-4/91-92; 94-99; f. 57-B55-5/1; f. 57-B55-5/10; f. 57-B55-5/11; f. 57-B55-5/100.
6. *Российский государственный архив древних актов (RGADA)*, f. 1603, ap. 12, b. 26.

Publikacijos

1. *Akademijos laurai*. Parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, įvadą parašė Romanas Plečkaitis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997.
2. BARTOSZEWSKI, Walenty. *Bezoar z łez ludzkich czasu powietrza morowego*. Wilno, 1630.
3. BARTOSZEWSKI, Walenty. *Dowody procesyje nabożnej i poważnego tryumfu w dzień roczny przenaświętszego Ciała Bożego jaśnie wielmożnemu panu jego mości panu panu Chrystofowi Słuszcze wojewodzie wendeńskiemu na ten czas marszałkowi trybunalskiemu wendeńskiemu ofiarowane*. Wilno: u Józefa Karcana, 1615.
4. BARTOSZEWSKI, Walenty. *Emblemata cnot dzielnych i spraw przeważnych sławnych potomków z starożytnego domu Ich M[ościów] Panów P[anów] Kiskow*. Wilno: u Józefa Karcana, 1614.
5. BARTOSZEWSKI, Walenty. *Pobudka na obchodzenie nabożne świętości rocznej tryumfu i pompy Ciała Bożego dana, a jaśnie oświeconemu i najwielebniejszemu w Panu Chrystusie ojcowi i panu, panu Benedictowi Woynie, z łaski Bożej biskupowi wileńskiemu, ofiarowana*. Przez Walentego Bartoszewskiego. Wilno: u Józefa Karcana, 1614.
6. BARTOSZEWSKI, Walenty. *Utwory poetyckie*. Wydała Monika Kardasz. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2019.
7. SUROWSKI, Wojciech. *Ochotna myśl przy zacnym weselu małżeńskim jaśnie wielmożnego pana je(g)o mości pana Krzysztofa Wacława Szemieta rosieńskiego, skirstomońskiego, etc. etc. Starosty, i jaśnie oświeconej Zofiej Anny księżny z Wiśniewca, w.w. wojewodzinej mińskiej etc. etc., panów swych miłościwych*. Przez Wojciecha Surowskiego St. W. Ac., sługę życzliwego uczyniona. Wilno: w drukarni Jozefa Karcana, [1614].

Literatūra

1. BADECKI, Karol. Nieodszukane pierwodruki literatury mieszczańskiej w Polsce XVII w. *Pamiętnik Literacki*, 1925–1926, t. 22/23, Nr. 1/4, p. 647–682.
2. BALIŃSKI, Michał. *Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historii od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*. Petersburg: Nakładem i drukiem Jozefata Ohryzki, 1862.
3. Bartochowicz. *Encyklopedia powszechna*. Warszawa, 1860, t. 2.
4. Bartoszewicz (Barthaszevius, Bartoszewski) Jan (pseud. Walenty) SJ ks. (ok. 1573–1645) kaznodzieja i misjonarz ludowy; pisał wiele pod pseud. Walenty Bartoszewski. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kraków, 1996.
5. *Bartoszewski (Bartoszewicz), Walenty (Jan)*. C. 1574–1645. Prięga per internetą: [https://jesuitonlinebibliography.bc.edu/catalog?f\[jesuits_facet\]\[\]=Bartoszewski%20\(Bartoszewicz\)%20,%20Walenty%20\(Jan\),%20c.%201574%E2%80%931645](https://jesuitonlinebibliography.bc.edu/catalog?f[jesuits_facet][]=Bartoszewski%20(Bartoszewicz)%20,%20Walenty%20(Jan),%20c.%201574%E2%80%931645)
6. CHYBIŃSKI, Adolf. Ziemia czerwieńska w polskiej kulturze muzycznej XVI wieku. *Ziemia Czerwieńska*, 1936, t. 2, Nr. 1, p. 8–23.
7. CZACKI, Tadeusz. *O litewskich i polskich prawach*. Warszawa: w drukarni J. C. G. Rago-czego, 1801, t. 2.
8. DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 1997.
9. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Polska*. Kraków, 1891, t. 12.
10. GRZEBIEŃ, Ludwik. Bartoszewski, Bartoszewicz, Jan SJ. Red. F. Gryglewicz et al. *Encyklopedia katolicka*, Lublin, 1976, t. 2.
11. *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych: od XVI do połowy XIX wieku, redaktor naukowy Kazimierz Lepszy*. Wrocław: Zakład im. Ossolińskich, 1953.
12. JARCZYKOWA, Mariola. *Szturm smoleński (13 VI 1611) w siedemnastowiecznych drukach okolicznościowych. Senoji Lietuvos literatūra*, 2011, t. 32, p. 81–102.
13. JEŻ, Tomasz. The Music Repertoire of the Society of Jesus in the Polish-Lithuanian Commonwealth (1565–1773). *Musicology Today*, 2016, t. 13(1), p. 33–40.
14. KARDASZ (PASEK), Monika. *Bezoar z łez ludzkich czasu powietrza morowego* by Walenty Bartoszewski as an Example of „A Prescription for the Soul and the Body” at the Time of the Plague. *Tematy i Konteksty*, 2020, p. 121–149.
15. KARDASZ (PASEK), Monika. „Bezoar z łez ludzkich czasu powietrza morowego” Walentego Bartoszewskiego jako przykład „recepty dusznej i cielesnej” na czas zarazy. *Tematy i Konteksty*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. *Historia Literatury*, 2014, Nr. 4(9), p. 113–114.
16. KARDASZ (PASEK), Monika. Strategie obrazowania ciała Chrystusa w wybranych barokowych utworach pasyjnych. *Meluzyna*, 2018, t. 5, Nr. 2(9), p. 34–53.
17. KARDASZ (PASEK), Monika. Słowo – obraz – spektakl. Korespondencja sztuk w opisach wileńskich procesji na Boże Ciało autorstwa Walentego Bartoszewskiego. *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne*, 2016, Nr. 14(3), p. 69–33.
18. KARDASZ, Monika. Metaforyka maryjna w śpiewniku „Parthenomelica” Walentego Bartoszewskiego. *Rocznik Przemyski. Literatura i Język*, 2024, Z. 2(28), p. 213–226.

19. KRASZEWSKI, Józef Ignacy. *Wilno od początków jego do roku 1750*. Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1842, t. 4.
20. LAUCEVIČIUS, Edmundas; VITKAUSKIENĖ, Birutė Rūta. *Lietuvos auksakalystė XV–XIX amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.
21. MACIEJOWSKI, Wacław Aleksander. *Piśmiennictwo Polskie*. Warszawa: Nakładem i drukiem S. Orgelbranda Księgarza i Typografa, 1852, t. 3.
22. NIEDŹWIEDŹ, Jakub. *Kultura literacka Wilna (1323–1655): retoryczna organizacja miasta*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012.
23. OKOŃ, Jan. *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII wieku*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1970.
24. OLLOFS, Ephraim. *Polnische Liedergeschichte von Polnischen Kirchen-Gesangen*. Danzig: Knoch, 1744.
25. PIECHNIK, Ludwik. *Dzieje Akademii Akademii Wileńskiej*. T. 2 Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655. Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu, 1983.
26. POLIŃSKI, Aleksandr. *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*. Warszawa: Altenberg H., Wende E. i Spółka, 1907.
27. RABIKAUŠKAS, Paulius. *Lenkų katalikų enciklopedijos II ir III tomų. Aidai*, 1981, Nr. 1, p. 8–9.
28. RAGAUŠKAS, Aivas. Vilniaus miestiečiai XVII amžiaus proginėje literatūroje. *Lituanistica*, 1996, Nr. 1(25), p. 3–14.
29. RAGAUŠKAS, Aivas. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2002.
30. SLIESORIŪNAS, Gintautas; KLOVAS, Mindaugas; MEILUS, Elmantas; RAGAUŠKAS, Aivas; SARCEVIČIENĖ, Jolita; VALIONIENĖ, Oksana. *Vilniaus miesto istorija, t. 1 XIII a. – 1795 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2023.
31. TRILUPAITIENĖ, Jūratė. XVII a. Lietuvos jėzuitų muzikinės kultūros bruožai. *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*. Sudarytoja Neringa Markauskaitė, mokslinis redaktorius Liudas Jovaiša. Vilnius, 2012, p. 53–64.

***Let a special remembrance be made for my soul...* Testament of Walenty Bartoszewski († 1638), Rector of the Parish School of the Vilnius St. John the Baptist Church**

Dr. Aivas Ragauskas

Vilnius University, Universiteto St. 7, LT-01131 Vilnius, Lithuania

E-mail: aivas.ragauskas@ifvu.lt

ORCID ID: 0000-0001-9880-686X

Summary

The testament of one of the most famous authors of religious poetry in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 17th century, the rector of the parish school of the Vilnius Church of St. John the Baptist, Walenty Bartoszewski († 1638), is being published. The introduction to the publication discusses the historiography dedicated to this author, with information about the parish school of the Vilnius Church of St. John the Baptist. It is noted that virtually all researchers claim that Bartoszewski was a Jesuit. This is also the assumption of Monika Kardasz (Pasek), the author of the latest publications – a dissertation, an anthology of works, and articles about Bartoszewski. According to many authors, this personal name was fake – it was just a pseudonym used by the Jesuit Jan Bartoszewski (c. 1574–1645). Only the Lithuanian Jesuit historian Paulius Rabikauskas in the 1980s somewhat doubted this claim, but did not provide documentary evidence. The publication discusses the works of Bartoszewski and is believed to allow the assertion that the author was a layman from Vilnius. It so happened that the testament “gives birth to a new” Vilnius enlightener of the first half of the 17th century, an extraordinary poet, helps to finally distinguish two individuals identified in historiography, and allows us to “leave in peace” the Jesuit manager Jan Bartoszewski (c. 1574–1645). Based on the published testament of Walenty Bartoszewski, written in Vilnius on March 11, 1638 (the ill rector only signed it but his seal has not survived), the characteristics of his religiosity, relatives (he was single) and close circle – clergy, lawyers, craftsmen and others, his financial situation are analyzed. It is said that before his death, Bartoszewski was seriously ill. He asked to be buried in the basement of the goldsmith’s workshop, St. Barbara’s chapel. Based on the testamentary will of 1,000 florins – for the course of the Holy Virgin Mary, Gregorian masses, etc., the great Catholic religiosity of the teacher and rector is emphasized, Bartoszewski’s involvement in the financial business (money lending) is noted, separate fragments of his household life are recorded – he did not have a house but had several cloaks (dolomans), and a library.

Gauta / Received 2025 01 15

Priimta / Accepted 2025 03 17